

SOEVEREINE GENADE

Gods verkiezing in het Oude Testament

Door ds. L. Heres

INLEIDING

Het valt niet mee om een bijdrage te schrijven over 'Dordt in het Oude Testament'. Je kunt lang zoeken, maar in de tijd van het Oude Testament bestond Dordrecht nog niet eens. Zoiets als 'Dordt in het Oude Testament' noemen we met een moeilijk woord ook wel eens een anachronisme.

Maar ook als we ons met de inhoudelijke thematiek van de Dordtse Leerregels bezighouden, is het gevaar van anachronistisch bezig zijn aanwezig als we daarvoor te rade gaan in het Oude Testament. We zouden niet de eersten zijn die de dogmatiek inlezen in de Bijbel. Maar de Bijbel is niet bedoeld om de dogma's te illustreren, maar te funderen (naar een woord van B. Holwerda).

Het dogmatische begrip 'uitverkiezing' in de zin van de persoonlijke uitverkiezing van eeuwigheid tot het heil heeft niet dezelfde betekenis als wanneer het woord 'uitverkiezen' in het Oude Testament voorkomt. Wanneer de term in het Oude Testament voorkomt, betreft het soms de verkiezing van een persoon, maar soms ook de verkiezing van een volk of van een plaats. Het hoeft ook niet te gaan om verkiezing tot het (eeuwige) heil, maar het kan ook de verkiezing tot een bepaalde taak zijn.

Ik zal in deze bijdrage dus een poging doen om de thematiek van de verkiezing te belichten vanuit het Oude Testament en daarbij de Bijbel voor zichzelf te laten spreken in de verbanden die de Bijbel daar zelf voor aanreikt.

Om een bepaalde mate van overzicht aan te brengen, heb ik ervoor gekozen om de heilsgeschiedenis te volgen en

daarbij voor elke fase steeds de volgende onderwerpen te bekijken:

verkiezing van een volk
verkiezing tot een taak
verkiezing van een plaats
verkiezing en verbond
verkiezing en verwerping

Tenslotte bespreek ik wat in het heilshistorische overzicht naar voren is gekomen op een meer thematische manier.

DE AARTSVADERS

Verkiezing van een volk

De geschiedenis van de aartsvaders is ook de geschiedenis van het ontstaan van Gods eigen volk Israël. Van alle nakomelingen van Noach ontvangt alleen Abram van God de belofte dat hij tot een groot volk gemaakt zal worden (Gen. 12,2), dat God zijn verbond zal oprichten met hem en zijn nageslacht en dat Hij hem en zijn nageslacht tot een God zal zijn (Gen. 17,7).

Ook al wordt het woord 'verkiezing' hier niet genoemd, de zaak van de verkiezing is hier wel aanwezig. God gaat de andere nakomelingen van Noach voorlopig voorbij (vgl. Hand. 14,16). Hij openbaart zijn verbondsliefde alleen aan Abram en zijn nageslacht.

Het principe van Gods verkiezing zet zich voort bij de nakomelingen van Abraham. Gods verbondsvolk wordt gebouwd uit Abrahams zoon Isaäk en niet uit Ismaël. Ook hier wordt het woord 'verkiezing' niet genoemd. De nadruk ligt op Gods belofte. Isaäk is het kind van de belofte, terwijl Ismaël de zoon van de slavin wordt genoemd (Gen. 21,10). Het kind van de belofte en het kind van de slavin zullen niet samen delen in de erfenis van Abraham.

De tegenstelling tussen het kind van de belofte en het kind van de slavin is terug te voeren op de verhouding tussen Gods werk en het werk van mensen. Doordat God de moederschoot van Sara had gesloten, was het duidelijk geworden dat Abraham en Sara niet het vermogen hadden om nageslacht voort te brengen. Alleen door het werk van God kon dat gebeuren. Door haar slavin aan Abraham te geven, zorgt Sara ervoor dat Abraham toch een zoon krijgt. Die zoon is het resultaat van eigen vindingrijkheid en menselijke vermogens. Maar dat is tegen Gods voornemen in. Hij bouwt zijn volk niet (deels) uit menselijke vermogens, maar puur en alleen door zijn eigen kracht. Dat voornemen heeft God geopenbaard in zijn beloftewoord en uitgevoerd in de vervulling van dat beloftewoord.

Ook bij de nakomelingen van Isaäk zet dit principe zich voort. De situatie verschilt van die van Isaäk en Ismaël. Esau en Jakob zijn *allebei* geboren door de belofte uit een moeder die eerst onvruchtbaar was. Ook valt in deze situatie nog nadrukkelijker de nadruk op het gegeven dat de toekomst van beide zonen al vóór de geboorte bepaald wordt. Expliciet dan bij Isaäk en Ismaël komt het verkiezend voornemen van God naar de voorgrond (vgl. Rom. 9,11). Als Isaäks vrouw Rebekka zwanger is van een tweeling, stoten de kinderen in haar buik tegen elkaar. Ze vraagt de HERE wat dat betekent. Zijn antwoord luidt:
' *Twee volken zijn in uw schoot, en twee natiën zullen zich scheiden uit uw lichaam; de ene natie zal sterker zijn dan de andere, en de oudste zal de jongste dienstbaar wezen*' (Gen. 25,23).

De doorgaande lijn van Abraham, via Isaäk, naar Jakob is hier belangrijk. Hier is nog steeds de uitwerking van Gods belofte aan Abraham aan de orde, dat Hij hem tot een groot volk zal maken en dat Hij hem en zijn nageslacht tot een God zal zijn. Hij bepaalt aan wie Hij die belofte doet. Bij Isaäk en Ismaël was duidelijk geworden dat menselijke vermogens en vindingrijkheid niets bijdragen aan de uitwerking van Gods belofte. En bij Esau en Jakob wordt dat principe nog duidelijker gemaakt, doordat ook de natuurlijke aanleg daarvan wordt uitgesloten. De kern van de tegenstelling is hier nog steeds: niet op grond van werken, maar op grond van dat God riep (de belofte) (vgl. Rom. 9,11).

Verkiezing tot een taak

Omdat in de aartsvadertijd het volk nog in haar ontstaansfase is, is er nog niet echt sprake van specifieke taken binnen het volk. De eerste aanzetten voor de toewijzing van een bepaalde taak aan één bepaalde persoon of stam zijn wel te vinden in de zegen van Jakob voor zijn zonen in Genesis 49. Niet iedere zoon krijgt een even grote zegen.

Opvallende en in verhouding grote zegeningen zijn bestemd voor Juda en Jozef. Bij Juda is sprake van de toewijzing van koninklijke eigenschappen. Voor hem zullen zijn broeders zich neerbuigen. De scepter zal van Juda niet wijken, noch de heersersstaf tussen zijn voeten (Gen. 49,8-10).

Deze voorkeursbehandeling berust niet op de verdienstelijkheid van Juda of Jozef. Juda is zelf niet bepaald een goed voorbeeld geweest en bij Jozef was al eerder in zijn leven sprake van een bijzondere voorkeur, niet alleen van zijn vader, maar ook van God zelf (Gen. 37,3; 42,9). Ook hier is het God zelf die de loop der geschiedenis bepaalt.

Verkiezing van een plaats

Hoewel in de aartsvadertijd nog niet zo duidelijk sprake is van de verkiezing van een bepaalde plaats, zijn ook daar de aanzetten al wel van te vinden. Dat komt bijvoorbeeld tot uiting als de HERE aan Abram de opdracht geeft om te gaan naar het land dat Hij hem wijzen zal (Gen. 12,1).

Abram bouwt altaren voor de HERE op verschillende plaatsen. Toch is Gods leiding ook zichtbaar in de keus van de plaats van die altaren. Abram bouwt een altaar op de plaats waar Hij aan hem verschenen is (Gen. 12,7).

Verkiezing en verbond

Wat betekent het dat de HERE Jakob heeft liefgehad, maar Esau gehaat (Mal. 1,3; Rom. 9,13)? Bij deze geschiedenis is het van groot belang om geen dogmatiek in te lezen, maar om de doorgaande Bijbelse lijn van de verbondsgeschiedenis te blijven zien. Let erop dat juist in Romeinen 9 die *verbondslijn* gevolgd wordt!

De persoonlijke uitverkiezing van eeuwigheid tot het heil is een thema dat niet ter sprake is in Genesis 25. Het gaat hier om de verkiezing van één uit twee *volken*. Liefhebben is in de Bijbel een woord dat in betekenis heel nauw verbonden is aan het werkwoord 'kiezen'. Dat kan zowel op de verkiezing van volken als op de persoonlijke verkiezing tot het heil betrekking hebben. De context moet die betrekking bepalen. Hatén heeft in het Hebreeuws niet dezelfde betekenis en gevoelswaarde als het in ons spraakgebruik heeft. In ons spraakgebruik is het woord bijna uitsluitend gevoelsmatig geladen. In het Hebreeuws geeft het allereerst de houding weer van degene die niet liefheeft. Als liefhebben inhoudt dat iemand op de eerste plaats komt te staan, dan is iemand op de tweede plaats zetten gelijk aan haten. In dit verband staat haten dan gelijk aan 'niet uitkiezen'.

In Genesis wordt zichtbaar hoe God zijn voornemen in de tijd uitvoert, onafhankelijk van medewerking of juist tegenwerking van mensen. Dat voornemen heeft een verkiezend karakter. Ook wordt in Genesis duidelijk gemaakt dat God zijn verkiezend voornemen openbaar maakt in verbondswaarden. Die woorden bevatten geen tijdloze waarheden die los van de geschiedenis staan, maar het zijn persoonlijk, aan mensen die in een bepaalde tijd en plaats leven, gerichte woorden die vragen om een gelovige reactie.

Het antwoord dat God in Genesis 25,23 aan Rebekka geeft, namelijk dat de oudste de jongste dienstbaar zal wezen, beschrijft dan ook niet de verkiezing van Jakob, maar het bekendmaken van een deel van Gods verkiezend voornemen aan Rebekka. Het gaat erom dat zij op dat moment verantwoordelijk wordt gesteld voor haar reactie op deze roeping van God.

Daarom is de eigen verantwoordelijkheid van Jakob en Esau ook volop aanwezig. Isaäk en Ismaël, Jakob en Esau zijn allemaal verbondskinderen. Ze worden ook allemaal tot een groot volk gemaakt. Dat verklaart de spanning die er ligt in de geschiedenis van het verkrijgen van de eerstgeboortezegen.

Verkiezing en verwerping

Waarom werd Esau verworpen? Omdat hij vóór zijn geboorte al verworpen was door de HERE? Dat is niet wat Genesis ons vertelt. Esau was onverschillig over zijn eerstgeboorterecht (Gen. 25,32,34; vgl. Heb. 12,16). Dat was zijn eigen verantwoordelijkheid. Esau nam twee Hethitische vrouwen die voor Isaäk en Rebekka een kwelling des geestes waren (Gen. 26,34v). Ook dat is zijn eigen verantwoordelijkheid. Zijn eigen verachting van de belofte is de oorzaak voor zijn verwerping.

Esau verdriet over zijn verwerping vertoont niet de sporen van inkeer tot de HERE en berouw over zijn onverschillige houding. Het is vooral het verdriet over het missen van de zegen. In het vervolg van de geschiedenis blijkt dat hij in zijn houding volhardt, doordat hij wrok koestert tegen Jakob (Gen. 27,41).

DE WET VAN MOZES

Verkiezing van een volk

De HERE maakt door Mozes aan zijn volk Israël bekend dat Hij hen heeft uitgekozen (Deut. 7,6). Uit alle volken op de aardbodem heeft Hij hen uitgekozen om zijn eigen volk te zijn. De reden daarvoor is Gods liefde en de eed die Hij aan Abraham, Isaäk en Jakob gezworen heeft (Deut. 7,8).

Verkiezing tot een taak

Het werkwoord 'kiezen' komt in Deuteronomium veel en op verschillende manieren voor. In Deuteronomium 17,15 is sprake van de koning, die de HERE, uw God, verkiezen zal. Het gaat daar over de toekomstige situatie waarin het volk een koning zal

wensen. De koning zal dus niet iemand naar eigen wens en inzicht mogen zijn, maar hij moet door God zelf worden uitgekozen.

In Deuteronomium 18,5 is te lezen dat de HERE uit alle stammen de stam van Levi heeft uitverkoren om voor de HERE te staan en dienst te doen in zijn naam. Het gaat daar over het priesterschap en de bijbehorende taken.

Verkiezing van een plaats

Ook de verkiezing van plaatsen neemt een belangrijke plek in Deuteronomium in. In Deuteronomium 12,5 wordt gesproken over de plaats, die de HERE, uw God, uit het gebied van al uw stammen verkiezen zal om daar zijn naam te vestigen, om daar te wonen. De Israëlieten zullen dan naar die plaats moeten gaan om de HERE te zoeken en te aanbidden.

Verkiezing en verbond

Vooraf in Deuteronomium 7 komt heel duidelijk de verhouding tussen verkiezing en verbond naar voren. De

HERE heeft Israël verkoren om zich aan hen te verbinden en om het verbond te houden (Deut. 7,9). In deze passage ligt een duidelijke overeenkomst tussen 'kiezen' en 'liefhebben' (vgl. Deut. 4,37). Gods uitverkiezende liefde is de oorzaak van het verbond.

Ook hier is die uitverkiezende liefde geen tijdloze waarheid, die losstaat van de geschiedenis en de eigen verantwoordelijkheid van Gods volk. Het verbond vormt het kader waarbinnen de HERE zijn liefde bekend maakt en zijn volk oproept tot een gepaste reactie. Die reactie kan twee vormen aannemen: liefhebben en haten (Deut. 7,9v).

Binnen het ene uitverkoren volk zullen mensen zijn die Gods trouw en goedertierenheid zullen ervaren, maar ook die door een persoonlijke vergelding te gronde worden gericht (Deut. 7,9v).

Het woordpaar 'liefhebben en haten' wordt dus zowel voor de HERE als voor zijn volk gebruikt. Daarmee is het in de Bijbel volop verbondsterminologie.

Horeb, Max Benidze, 2014

Verkiezing en verwerping

Er is in de tijd van de uittocht uit Egypte tot de inbezitting van Kanaän op verschillende manieren sprake van verwerping. Er is een persoonlijke verwerping van Israëlieten die ongehoorzaam zijn. De oorzaak daarvan ligt vooral bij het feit dat zij de HERE haten en niet andersom. Het is zelfs zo dat ze Hem haten ondanks de liefde van de HERE.

Er is ook sprake van verwerping van volkeren. Israël is onder alle volken het enige uitverkoren volk. Het zijn vooral de zeven Kanaänitische volkeren die met wortel en tak moeten worden uitgeroeid. De oorzaak daarvoor ligt ook in hun eigen zonde. Volgens Genesis 15,16 is de maat van hun ongerechtigheid nu vol.

Een bijzonder voorbeeld van verwerping betreft de Farao van Egypte. Ook hij wordt geconfronteerd met Gods woorden. Maar hij luistert niet en verliest daarom zijn eerstgeboren zoon en heel zijn leger komt om in de Schelfzee. In deze geschiedenis komt de actieve rol van God duidelijker naar voren. De reden voor Farao's weigering om Gods volk te laten gaan, ligt namelijk in het feit dat God zelf zijn hart verhardt (Ex. 7,3).

Ook al is hier duidelijk sprake van dat God bij voorbaat de beslissing van de Farao bepaalt, toch is ook hier de eigen verantwoordelijkheid van de Farao niet uitgesloten. Verharding veronderstelt namelijk een bepaalde houding. De HERE maakt dat de Farao blijft in zijn eigen onwillige houding.

DE KONINGENTIJD

Verkiezing van een volk

De tijd van de richters en de koningen kan niet losgemaakt worden van voorgaande fasen in de verbondsgeschiedenis. Dat wordt o.a. duidelijk in het beroep dat koning Salomo doet op Gods woorden en daden uit de geschiedenis. Zo zegt hij

in zijn gebed bij de inwijding van de tempel: *'want zij zijn uw volk en uw erfdeel dat Gij uit Egypte hebt geleid, midden uit de ijzeroveri'* (1 Kon. 8,51).

Verkiezing tot een taak

In 1 Samuël 2,28 wordt Eli eraan herinnerd dat de HERE zijn huis heeft verkoren om zijn altaar te beklimmen, reukwerk te ontsteken en de efod te dragen voor zijn aangezicht.

1 en 2 Samuël zijn ook de boeken waarin wordt beschreven dat het volk Israël een koning krijgt. De aansluiting bij Deuteronomium wordt zichtbaar door de nadruk die er ligt op de verkiezing door de HERE. Saul wordt gepresenteerd als iemand die de HERE verkoren heeft (1 Sam. 10,24). Als Saul verworpen wordt, wordt David door de HERE uitgekoren om koning te zijn. Zo zegt David het van zichzelf tegen Michal in 2 Samuël 6,21: *'Voor het aangezicht des HEREN, die mij verkoren heeft boven uw vader en boven heel zijn huis om mij aan te stellen tot vorst over het volk des HEREN, over Israël...'*

Verkiezing van een plaats

Niet alleen voor wat de verkiezing van de koning, maar ook voor wat de plaats betreft, die de HERE heeft uitgekoren om zijn naam daar te doen wonen, komt het Woord van God uit Deuteronomium tot vervulling. In 1 Koningen 11,32 worden de koning en de plaats zelfs aan elkaar verbonden. Salomo's zoon houdt na de scheuring van het rijk de stam Juda over, omwille van Gods knecht David en van Jeruzalem. Jeruzalem wordt genoemd als de plaats, die God uit alle stammen van Israël verkoren heeft.

Verkiezing en verbond

In de boeken Samuël en Koningen zien we functioneren wat in de wet van Mozes is ingesteld en voorgezegd. We lezen over het functioneren van Gods uitverkoren volk Israël en daarmee lezen we over het functioneren van het

verbond. Als het gaat over Gods verkiezing, zien we een toespitsing. Nu ligt de nadruk vooral op vormen van verkiezing *binnen* het verbond. Binnen het ene uitverkoren volk worden stammen uitgekozen en daarbinnen worden personen uitgekozen om de taken van koning en priester te vervullen. Ook wordt daarbinnen een plaats uitgekoren waar de HERE zich laat vinden.

Ook die specifieke taken functioneren in het kader van het verbond. Gods uitverkiezende liefde, die Hij in het kader van het verbond heeft bekendgemaakt, wordt als het ware gedistribueerd via de ambten van profeet, priester en koning. De priesters, die dienstdoen in Jeruzalem, staan daar namens het volk voor Gods aangezicht. De koningen zijn er om de schapen van Gods kudde te weiden. Als David zondigt en de uitwerking van Gods straf op zich laat inwerken, laat hij ook merken dat hij begaan is met die schapen (2 Sam. 24,17).

Aan het einde van de koningentijd wordt heel duidelijk dat de verkiezing van Gods volk de eigen verantwoordelijkheid niet uit- maar insluit. Juist in het verbond had de HERE aangegeven dat er een ballingschap zou komen als de Israëlieten Hem zouden vergeten. Dat zou zelfs betekenen dat er een einde komt aan het volk van God zijn. Het slot van Koningen laat zien dat dit inderdaad gebeurt.

Verkiezing en verwerping

Als Saul door de HERE verworpen wordt als koning, ligt de reden voor zijn verwerping in het feit dat Saul het woord van de HERE verworpen heeft (1Sam. 15,23.26). De actie van de HERE wordt getekend als reactie op Saul's actie.

Er zijn in de koningentijd in ieder geval twee momenten waarop een actieve rol van de HERE zichtbaar wordt in het geval van volharding in zonde.

Het eerste geval betreft de volkstelling door David. Volgens 2 Samuël 24,1 was het de HERE zelf die David tegen Israël opzette en zei: 'Ga, tel Israël en Juda'. Uit een vergelijking met 1 Kronieken 21,1 is op te maken dat ook de satan daar een rol in speelt. Kennelijk heeft de HERE satan de ruimte gegeven en speelde Hij daarin zelf een actieve rol.

Het tweede geval betreft koning Achab van Israël die wil optrekken tegen Ramot in Gilead. Na eerst zijn eigen profeten geraadpleegd te hebben, raadpleegt hij, op verzoek van Josafat van Juda, ook nog Micha, de zoon van Jimla. Micha vertelt dan wat hij (waarschijnlijk in een visioen) gezien heeft in de hemelse troonzaal. Er blijkt een geest aanwezig te zijn die nadrukkelijk door God gezonden wordt om een leugengeest te worden in de mond van al Achabs profeten (1 Kon. 22,19-23).

Uit deze twee gevallen is een aantal voorzichtige conclusies te trekken. Er is sprake van eigen verantwoordelijkheid bij de mensen. Bij Achab is het heel duidelijk dat hij al lange tijd in zonde leefde en het volk daarin voorging. Bij David staat er dat de toorn van de HERE tegen Israël ontbrandde. Hoewel het er niet expliciet bijstaat, veronderstelt dat wel dat Israël zondigde.

Verder is er sprake van een actieve rol van de HERE. Daarmee is Hij niet verantwoordelijk voor de zonde. De zonde was er al. Maar zijn actieve ingrijpen maakt wel dat de mensen onherroepelijk verhardden in hun zonde. We zouden in ons menselijk beperkte vocabulair kunnen spreken van een actieve toelating met een rechtvaardige straf als gevolg.

DE PROFETEN

Verkiezing van een volk

Ook door de profeten in het Oude Testament wordt Israël Gods uitverkoren volk genoemd. Dat is

bijvoorbeeld het geval in Jesaja 44,1. Daar noemt de HERE Israël 'mijn knecht' en 'Israël, die Ik verkoren heb' (vgl. Jes. 43,20; 45,4).

In Jesaja 65 doet zich een opvallend verschijnsel voor. Werd tot nu toe steeds het volk als collectief aangeduid met het enkelvoud 'uitverkoren', nu gebruikt Jesaja het meervoud 'uitverkorenen' (Jes. 65,9,15,22). Het hoofdstuk begint met een aanklacht tegen het volk als collectief. De HERE zei tegen een volk dat zijn naam niet aanriep: 'Hier ben Ik, hier ben Ik' (Jes. 65,1).

In het vervolg van het hoofdstuk worden de uitverkorenen tegenover hun volksgenoten gesteld die de HERE verlaten. Deze uitverkorenen worden ook knechten genoemd. Deze ontwikkeling sluit aan op wat in Jesaja 10,22 is gezegd over de rest van het volk dat zich zal bekeren.

Verkiezing tot een taak

In Jesaja komen we de figuur tegen van de Knecht van de HERE. Deze Knecht wordt Gods uitverkorene genoemd (Jes. 42,1). De titel 'knecht van de HERE' is ook gegeven aan Mozes (Joz. 1,1) en David (Ez. 34,23). Zij waren door de HERE aangewezen om het volk te leiden.

Ook in de vier liederen over de Knecht van de HERE heeft de Knecht koninklijke taken. Bijvoorbeeld om de stammen van Jakob weer op te richten en de bewaarden van Israël terug te brengen (Jes. 49,6).

De Knecht van de HERE heeft, naast koninklijke, ook profetische trekken. Hij zal de volken het recht openbaren (Jes. 42,2). Zijn mond is als een scherp zwaard (Jes. 49,2). Hij moet met het woord de moede ondersteunen (Jes. 50,4).

Het priesterlijke aspect van de Knecht van de HERE is te onderscheiden in zijn

wetsonderricht (Jes. 42,4) en vooral in de indrukwekkende beschrijving van de man van smarten (Jes. 52,13-53,12).

Verkiezing van een plaats

In aansluiting bij de verkiezing van Jeruzalem als de plaats waar de HERE zijn naam heeft doen wonen, neemt de berg Sion in Jesaja een centrale plaats in. De berg Sion is de plaats van de naam van de HERE der heerscharen (Jes. 18,7).

In Jesaja wordt de naam Sion een synoniem voor de inwoners ervan en daarmee voor Gods volk. De HERE troost Sion (Jes. 51,3) en zegt zelfs letterlijk tegen haar: 'Gij zijt mijn volk' (Jes. 51,11).

Verkiezing en verbond

De toespitsing die we in de koningentijd zagen als het gaat over Gods verkiezing, zet zich door in Jesaja. Binnen het ene uitverkoren volk is een bijzondere uitverkoren figuur te onderscheiden die de Knecht van de HERE wordt genoemd. Ook wordt de identiteit van Gods uitverkoren volk steeds meer gekoppeld aan de naam Sion als de plaats waar de HERE aanwezig is en zich laat kennen door zijn naam.

Deze concentratie op de Knecht van de HERE en op Sion, zorgt voor een intensivering van de verbondsverhouding tussen de HERE en zijn volk. Verkiezing en verbond worden in Jesaja op een bijzondere manier met elkaar in verband gebracht doordat de uitverkoren Knecht van de HERE tot een verbond voor het volk wordt gesteld (Jes. 42,6).

Het verlaten en vergeten van de HERE leidt zelfs tot een splitsing van uitverkorenen en niet-uitverkorenen binnen Gods ene volk.

Verkiezing en verwerping

De verwerping van het volk dat niet behoort tot de rest die zich zal bekeren,

is ook in Jesaja heel duidelijk het gevolg van eigen ongehoorzaamheid. De HERE was te raadplegen voor hen die niet naar Hem vroegen en te vinden voor hen die niet naar Hem zochten. Hij breidde de hele dag zijn armen uit naar een opstandig volk (Jes. 65,1v). De oorzaak ligt niet bij Hem.

Maar in Jesaja is de actieve rol van de HERE bij de verharding ook zichtbaar. De roeping van Jesaja tot profeet staat zelfs helemaal in het teken van deze verharding. Het is zijn opdracht om het hart van het volk vet te maken, zijn oren doof te maken en zijn ogen te laten dichtkleven, opdat het met zijn ogen niet zie en met zijn oren niet hore en opdat zijn hart niet versta, zodat het zich niet bekere en genezen worde (Jes. 6,10). Hier zien we dat de verharding uitgewerkt wordt door middel van het Woord van God.

THEMATISCHE BESPREKING

Collectief en individueel

Eén van de dingen die opvallen als er in het Oude Testament sprake is van uitverkiezing van mensen, is dat die uitverkiezing meestal collectief is. Een heel volk wordt uitverkoren. De uitverkiezende liefde van God is gericht op het volk, waarbij het erop lijkt dat het volk als een collectief persoon wordt aangeduid (ook wel weergegeven als *corporate personality*). Dit betekent niet dat ieder individu uit dat volk daarmee ook tot bekering komt en behouden is. Er is namelijk binnen dat ene volk sprake van mensen die de HERE liefhebben en mensen die Hem haten.

In de loop van de openbarings-geschiedenis wordt ook het deel van het volk dat zich wel tot de HERE bekeert aangeduid als 'uitverkorenen'. Door het gebruik van het meervoud komt het persoonlijke van de uitverkiezing in beeld. Toch staat dat niet los van de collectieve uitverkiezing van het volk. De persoonlijke uitverkiezing is een verbijzondering van

de collectieve uitverkiezing. Het individu dat zich tot de HERE bekeert, heeft zich, als onderdeel van het collectief, persoonlijk toegeëigend wat de HERE aan het collectief heeft bekend gemaakt. Het gebruik van het woord 'uitverkorenen' benadrukt dat daarbij de actie van de HERE uitgaat. Het is uiteindelijk zijn werk.

We moeten bedenken dat de discussie over de erfzonde en de vrije wil, zoals die speelde in de tijd van Augustinus, Luther en de synode van Dordrecht, in de tijd van het Oude Testament nog niet speelde. De discussie over de vrije wil is, vanwege de insteek bij de wil van de mens, al gauw op het individu gericht. Eigenlijk is zelfs het woord 'individu' niet van toepassing op het Oude Testament, omdat het Oude Testament de mens nergens als een afzonderlijk van zijn omgeving bestaand wezen beschouwt.

Verbond en verkiezing

Door de collectieve benadering staan verkiezing en verbond in de Bijbel in een nauwe verbinding met elkaar, zonder dat ze met elkaar samenvallen. Het verband zou als volgt onder woorden kunnen worden gebracht, dat de verkiezing de oorzaak is van het verbond. Het verbond is de door God gegeven structuur waarin Hij de verkiezing openbaart. Dat is een structuur van twee partijen, waarbij het ontstaan eenzijdig van Gods kant komt en het voortbestaan tweezijdig is. Gods woorden hebben daarom het karakter van beloften, eisen en dreigingen, wat voluit menselijke verantwoordelijkheid impliceert.

Dat brengt met zich mee dat alles wat het Oude Testament over verkiezing zegt in verbondsmatige taal wordt gezegd. God maakt zichzelf door het middel van het verbond bekend als de God die zijn volk liefheeft en het uitverkoren heeft. De tegenhangers van 'liefhebben en uitverkiezen' zijn 'haten en verwerpen'. In het Oude

Testament is dat dan ook allemaal verbondsterminologie. De HERE houdt zijn verbond jegens wie Hem liefhebben, maar Hij richt te gronde wie Hem haten.

De persoonlijke uitverkiezing kan om die reden alleen op een verbondsmatige manier aan mensen duidelijk worden. Door geloof in Gods beloften, waarin Hij zijn verkiezende liefde openbaart, eigent men zich het deelhebben aan Gods volk en daarmee aan Gods liefde toe.

Van de persoonlijke verwerping geldt ook dat de mens zelfverantwoordelijk is. De HERE verwerpt op grond van dat mensen zelf Gods verbondseis verwerpen. Als de HERE iemands hart verhardt en daarmee bewust laat blijven in zijn eigen ongehoorzame houding, kan ook de verwerping zelf gezien worden als een rechtvaardige straf van de HERE.

GELOOFSVERDIEPING MET DE DORDTSE LEERREGELS

Verzameling van eerder in WEERKLANK opgenomen artikelen

Auteur: ds. L. Heres

Uitgever: Stichting gereformeerd maandblad.

FONDS NEEM&LEES

ISBN 978-90-828180-0-0

74 bladzijden. Prijs € 8,75 excl.

verzendkosten. Te bestellen via

www.gereformeerdmaandblad.nl

Gods genade

Vanaf het begin van de openbaringsgeschiedenis maakt God al duidelijk dat mensen niet uit eigen kracht deel uitmaken van Gods plan. Niet uit werken, maar op grond daarvan dat God riep. Zelfs de natuurlijke aanleg draagt niets bij.

In de loop van de geschiedenis wordt het steeds duidelijker dat het hart van Gods volk weerbarstig en weerspannig is. Als het erop aankomt moet God zijn hele volk verwerpen, omdat het geen liefde voor God heeft. Als er toch een rest overblijft, die zich bekeert, worden die mensen 'uitverkorenen' genoemd, wat aangeeft dat ook voor deze bekering de reden alleen bij de HERE gevonden kan worden. Ze hebben van Hem een nieuw hart gekregen, waardoor ze zich bekeren.

Ook het Oude Testament leert dat mensen alleen uit genade persoonlijk behouden worden. De leer van de uitverkiezing is de ultieme consequentie ervan dat het niet uit werken is, maar alleen uit genade. De kerk heeft die consequentie bewust getrokken en daarmee het levende Woord vastgehouden tegenover allerlei filosofieën over de vrije wil. Genade is het kernwoord.

Historisch en van eeuwigheid

De Bijbel getuigt ervan dat de loop van de geschiedenis wordt bepaald door Gods raadsbesluiten. Al vóórdat mensen geboren worden, kan Hij een deel van zijn voornemen bekend maken dat dan in de geschiedenis die volgt wordt uitgevoerd. Toch is de Bijbel niet Gods besluitenboek. Het is het boek waarin Hij zijn wil aan concrete mensen, levend in bepaalde tijden en plaatsen, bekendmaakt en waarin beschreven wordt hoe Hij zijn besluiten uitvoert.

De Bijbel beschrijft dan ook heilshistorie in plaats van tijdloze waarheden. Dat brengt een spanning

met zich mee die bijna ondraaglijk kan worden. Dat maakt het Oude Testament, zeker aan het eind, ook echt spannend. Het feit dat heilsbeloften en oordeelsaankondigingen samen opgaan en elkaar soms binnen één hoofdstuk afwisselen (vgl. Micha 2 en 7), bevestigt dat.

Pas aan het einde van de geschiedenis wordt duidelijk wie er allemaal van eeuwigheid zijn uitverkoren tot het heil. De Bijbelse geschiedenis geeft wel aan *dát* er sprake is van uitverkiezing. Het geeft ook aan hoe je persoonlijke zekerheid krijgt over je eigen uitverkiezing. Die krijg je namelijk door je te richten naar de plaats die God heeft uitverkoren om daar zijn naam te openbaren en naar zijn uitverkoren Knecht als de spiegel van de uitverkiezing van eeuwigheid.

Van het Oude naar het Nieuwe Testament

In de loop van de oudtestamentische openbaringsgeschiedenis is een toespitsing van het spreken over de uitverkiezing zichtbaar. Binnen het ene uitverkoren volk is een bijzondere uitverkoren figuur te onderscheiden, die de Knecht van de HERE genoemd wordt.

De identiteit van deze Knecht is in het Oude Testament nog wat diffuus. Hij lijkt de ene keer vereenzelvigd te worden met het volk Israël, maar de andere keer wordt Hij duidelijk van Israël onderscheiden en heeft Hij de trekken van een Persoon. Soms lijkt Hij op de profeet, dan weer op een koning met priesterlijke trekken. In ieder geval bekleedt Hij een bijzonder ambt, dat wordt bevestigd doordat de Geest van de HERE op Hem rust.

Ondertussen bouwt de spanning zich op. Heilsbeloften en oordeelsaankondigingen wisselen elkaar af. Het volk blijft weerspannig van hart. Het definitieve oordeel over

heel het volk lijkt onafwendbaar. Nog steeds is de enige reden waarom de HERE zijn heilsbeloften zou willen vervullen gelegen in zijn trouw aan zijn eigen eden en in zijn onverklaarbare uitverkiezende liefde. Maar alles lijkt stuk te breken op de conditie van gehoorzaamheid die Hij zelf in zijn verbond gelegd heeft.

Wat in het Oude Testament nog in nevelen is gehuld, wordt in het Nieuwe Testament helderder. De uitvoering van het besluit, dat God aan zijn volk bekendgemaakt heeft in zijn verbondsbeloften, loopt over Jezus Christus. Wat Jesaja zei over de Knecht van de HERE blijkt over Hem te gaan. Hij vertegenwoordigt het volk bij God. Hij is de Uitverkorene, in wie God zijn welbehagen heeft (Luc. 3,22; 9,35).

Nog veel scherper dan in het Oude Testament maakt het Nieuwe Testament duidelijk dat niemand rechtvaardig is, zelfs niet één (Rom. 3,10). Alleen Christus heeft volmaakte gehoorzaamheid aan het verbond. En Hij voert Gods volk uit de gevangenis van de zonde, als de Koning van de Joden, die als de grote Hogepriester zichzelf offert tot een volkomen verzoening van alle zonden. Hij ondergaat het oordeel voor allen die in Hem geloven.

Was het in het Oude Testament al zo dat je moest geloven in Gods beloften om Gods verkiezende liefde voor jou persoonlijk te zien, in het Nieuwe Testament blijft dat zo en wordt dat aangescherpt door te zien op Jezus Christus. De uitverkorenen zijn zij die de Vader aan Hem gegeven heeft om niets daarvan verloren te laten gaan in eeuwigheid (Joh. 6,39v; 10,29; 17,9). Persoonlijke uitverkiezing tot het heil staat nergens in de Bijbel los van geloof in Christus.

God bepaalt soeverein

We moeten geen dogmatiek inlezen in de Bijbel. Het leerstuk van de

persoonlijke verkiezing van eeuwigheid tot het heil moeten we niet als een mal over ieder Bijbelgedeelte leggen waarin sprake is van verkiezing. Waar sprake is van verkiezing van een volk, een plaats of een persoon voor een bepaalde taak, moeten we dat laten staan. We zouden grote delen van de Bijbel betekenisloos maken als we alles zouden benaderen vanuit Gods eeuwig besluiten.

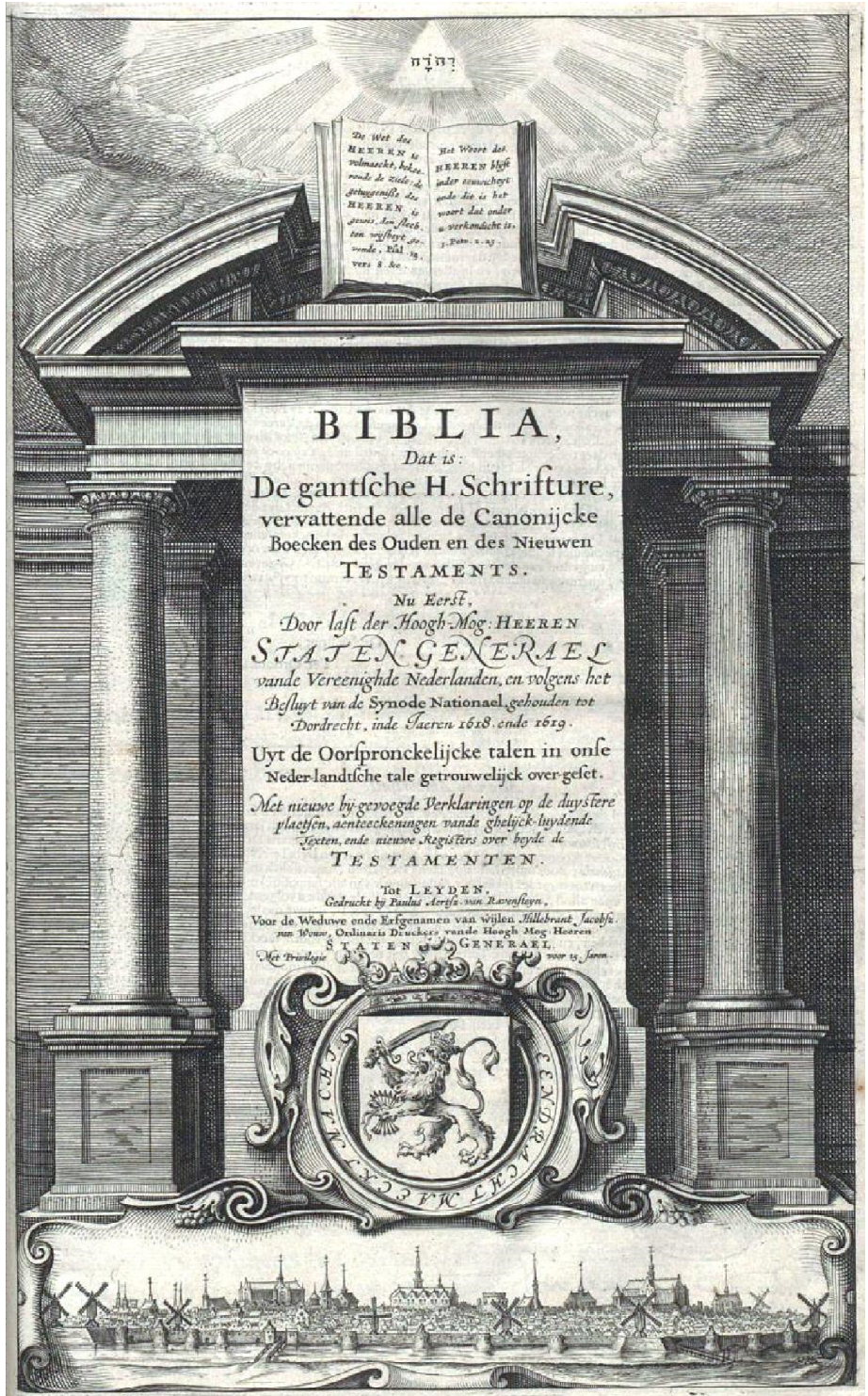
Maar we zouden uiteindelijk ook de leer van de uitverkiezing zelf om zeep helpen als we dat zouden doen. Want we zouden het fundament onder die leer, namelijk Gods eigen Woord, ondergraven. De leer van de uitverkiezing zou niet meer dan een filosofisch bouwwerk zijn als het niet gefundeerd zou zijn in de Schrift. Menselijke logica zou het dan moeten opnemen voor de soevereiniteit van Gods gedachten en dat zou de omgekeerde wereld zijn.

Het is juist Gods soevereine besluit dat in de Bijbel steeds bepalend blijkt te zijn. Of het nu gaat om de verkiezing van een volk, van een plaats, van een persoon tot een bepaalde taak of van enkelingen, steeds functioneert hetzelfde principe. Er is er maar Eén die bepaalt. Hij haalt alle redenen uit zichzelf. Niet op grond van iets in de mens, of het nu schoonheid, aanzien, een groot getal of geschiktheid voor de dienst is, maar alleen Gods liefde en welbehagen zijn bepalend.

Daarin ligt die enorme troost voor arme zondaren, die tot niets goeds in staat zijn, maar die mogen zien op Christus. Te mogen beseffen dat niemand minder dan de eeuwige God in zijn soevereine genade het besluit genomen heeft om mij door Hem voor eeuwig te behouden.

LITERATUUR

Bavinck, H., *Gereformeerde dogmatiek. Tweede deel*. Kampen (1928)⁴, pag. 304-305

Dillard, R.B. en Longman III, T., *Inleiding op het Oude Testament*.

Heerenveen (1995)

Frame, J.M., *Systematic Theology. An Introduction to Christian Belief*.

Phillipsburg (2013), pag. 206-230

Holwerda, B., *Oudtestamentische voordrachten. Deel 1 Historia Revelationis Veteris Testamenti*.

Kampen (1971)³

Koole, J.L., *Jesaja II, Deel I. Jesaja 40 tot en met 48*. COT: Kampen (1985)

Koole, J.L., *Jesaja III. Jesaja 56-66*. COT:

Kampen (1995)

Labuschagne, C.J., *Deuteronomium deel Ib*. POT: Nijkerk (1987)

Ridderbos, J., *Het Godswoord der profeten. Tweede deel. Jesaja*. Kampen (1932)

Seebass, H., *ba ar*. In: *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament, Band I*. Stuttgart (1972)

Watts, R.E., *Mark*. In: Beale G.K. and Carson, D.A. (eds.), *Commentary on the New Testament Use of the Old Testament*. Grand Rapids (2007)